

КЛЕНОВІ ЛИСТКИ.

ОПОВІДАННЯ

Василя Стефанюка.

I.

Постіль застелена полотном, коло стола на задній і передній лаві засіли куми, на краю печі рядком діти. Вони попускали рукави як стадо перепелиць, що спочивають, але все готові летіти. Куми за те сиділи як вкопані, лише руками досягали хліб або порцію горівки, але і руки найрадше не рухали би ся, лише спочивали би зігнені в кулак на колінах. Нерадо вони брали хліб і порцію. Каганець блимав на припичку і потворив з кумів великі, чорняві тіни і кинув їх на стелю. Там вони поломали ся на сволоках і також не рушали ся.

Коло стола ехилений стояв Іван, господар хати і тато маленької дитини, що її охрестили.

— Будьте ласкаві, мої куми, та пережійте ще по одні. Хоть це не горівка, але болото, але з мужиком то так си має: шо де у сьвіті є найгірше, то він має то спожити, шо де у сьвіті є найтьижше, то він має то віконати...

— Нато-сми рожені, — відповідали побожно куми. Як порція обійшла колію, то Іван її поставив лїгма коло фляшки, бо бояв ся, аби не впала така маленька на землю.

— А закусіт... Тай дивіт си, який мене клопіт найшов у самі жнива, у сам вогонь. А я, бігме, не знаю, шо з цього має бути?! Ци маю лишити жнива тай обходити жінку і варити дітем їсти, ци я маю лишити їх тут на

ласку божу тай тьгнути голоден косов? Бо вже має таке має бути, бо у такий чыс ніхто до хати не прийде за великі гроші. На тобі, Іване, дитину тай радує си, бо ше їх мало маєш!

— Не марікуйте, куме, та не гнівїт Бога, бо то його воля, не ваша. А діти — піна на водї, шєс на них трїсне — тай понесете всі на могилу.

— У мене не трїсне, але там, де є одно, там трїсне. Жебрак аби таки не тульив си до жінки, аби не дивив си в той бік, де жінка, то би найліпше зробив! Тогди і Бог не даст...

— Куме, ви це пuste говорите, так ніколи не буде, бо люде мают си плодити.

— Коби-ж то люде, а то жебраки плодїи си. А я тому кажу, шо ти, жебраку, не плодї си, не розводи си як миш, ти будь контетний, як маєш на хорбаці дранку, як маєш кавалок хліба, аби-є не голоден тай як ті ніхто по лицу не лупит. Як ці три ділі маєш, тай має тобі бути добре, а від жінки гет уступи си.

— Куме, Іване, дайте трошки споки, бо жінка як си має звичій у такім антересї та єї не траба цєго слухати, бо така бесїда не дає здоровя. Коли-є иншим, ліпшим часом.

— Я вас дуже перепрашаю за мою таку бесїду, але ви гадаєте, шо я за нев дбаю або за собов я дбаю?! Бігме, не дбаю, най їх і зараз віфатає тай мене з ними! Овва, отоби-сми втратили рай на землі і маєтки лишили!

Куми вже не обзивали ся, не перечили, бо бачили, шо Івана не переможуть і хотїли, аби скорше виговорив ся, бо борше їх пустить спати. Іван встав від стола, спинив ся насеред хати, спустив рукави так, як діти на печі і почав до них балакати.

— Та чому не летете з мої голови? Я вам утворю і вікна і двері, гай!...

Діти засунули ся на піч так, шо їх не було вже видко.

— Ади, саранча, лиш хліба тай хліба тай хліба! А відки-ж я тобі того хліба наберу?! Та тобі на дванацітий сніп якис раз торгнути, тобі якис раз схилити си, то з пєперека вогонь у пазуху сипле си! То тебе кожде стебелце у серце дьогне!

Се було до дїтїй, а тепер він звернув ся до кумів.

— А у вечір лиш си укажеш до хати такий як віхоть, як мийка усотаний, а вони тобі в один голос і жінка і дїти: нема хліба! Тай ти не йдеш, бідний чоловіче, спати, але ти тьгнеш цїп тай молотиш на потемки, аби завтра мали з чим іти в жорна. Та так тебе цїп і звалит на сніп, тай так деревієш до ранку у сонї, аж ті роса припаде. Тай лишень очи пролупиш, то зараз тебе тота роса їст, бо мало тебе біда їст, ще вона в ночі тебе найде! Промиеш очи тай течеш си на лан такий чорний, шо сонце перед тобов меркне.

— Іване, не журіт си дїтьми, бо то не лишень ви, але Бог їм тато старший від вас.

— Я з Богом за-барки не доваю си, але на що він того пускає на сьвіт як голе в терня?! Пустит на землю, талану в руки не дає, манни із неба не спустит, а потім увес сьвіт кричит: мужики злодії, розбійники, душегубці! Зїпре си один з другим у церкві такий гладкий, шо муха по нїм не полїзе, та курит та картає! Ви, каже, дїтїй не навчаєте страху божого, ви їм самі посилаєте красти... Ей, де я годен так ганьбити! А коби коло мої дитини і мамка і нянька і добродзейка ходила, коби минї люде всего на-носили, то і я би, єгомость, знав як дїти вчити! Але мої дїти ростут по бурїнах разом з курьми, а як шо до чого прийде, отак як тепер, то нїхто не знає, шо вони цїлий день їдьи? Ци крадут, ци жебрают, ци пасут, а я відки знаю? Я косю ваші лани тай забуваю не лиш за дїти, але за себе не памньитаю! Ви би хотїли, аби я і ваші лани зробив і дїти аби-м учив. А ви від чого? Так, люде, ви самі знаєте, яке наше житє...

— Знаємо, куме, знаємо; як не знати, коли самі у нїм бродимо.

— Я на дїти дивю си, але я не гадаю, аби воно було чемне, аби умїло до ладу зробити. Я лиш заглядаю, ци воно вже добре по землі ходит, аби єго упхати на службу, оцего я чекаю. Я не чекаю, аби воно убрало си в силу, або путерїї набрало, аби воно коло мене нажило си. Коби лиш богач або пан утворив пащєку, а я його тудя кидаю, аби лишень збути си! А потім воно бігає коло

худоби, ноги одна рана, роса їст, стерня коле, а воно скаче тай плаче. Ти би йому завернув худобу, поцудував би-с его в ноги, бо-с го сплотив тай сумліне ті пе, але минаєш, ше і ховаєш си від него, аби-с не чув!...

Аж почервонїв, аж задихав ся.

— Тай росте воно в яслах, під столом або під лавов, їст кулаки, умиває си словами. А підросте, тай шос воно украде, бо воно ніколи добра не знало та краденим хоче натішити си. Диви си, іде до тебе шандарь. Скує тебе, набе си як товарини, бо ти тато злодїєви тай мусиш з ним бути у змові. Тай-єс злодїй на віки! Але це не решта, конец ще на переді. Най би син, ваша дитина, а люцкий злодїй, най би зогнив у кременалї, бо злодїя не шкода! Най би! А то вони озмут здорове тай дают до шпиталю лічити, а потім пускают письмо до віта, аби тато платив кошта. З хати вігоньют, під пліт викидают з бебехами! Ідеш до віта, по руках цудуєш: віточку, віберіт ні із цієї кари. Ти, каже віт, бідний чоловік та може ті віпустим, але яку я вігоду буду мати за твою вігоду? Стиснеш плечима, складеш си як цїворик тай кажеш: місяць вам буду за дурно служити... Так ци не так, люде, правду кажу, ци брешу як пес!?

— Все так, цїлий татунок такий, одного-сте слова не замилили!

Іван дрожав цїлий, чув на собі цїлу вагу страшних своїх слів.

— Аби-сте не казали, люде, шо кранчу над головами своїх дітий, як ворон над стервом, не кажіт, люде, не кажіт! Я не кранкаю, я правду говорю, мій жьиль кранкає, серце кранче!

Очи його запалили ся і в них появила ся страшна любов до дітий, він шукав їх очима по хаті.

— Бо виглядає так, шо я свої діти гет позбиткував, гірше як темний воріг. А я, видите, не позбиткував, я лишень прогорнув зперед очий сегодне і завтра і рік і другий, і подивив си на мої діти, шо вони там діют? А шо-м уздрів тай сказав-ем. Я пішов до них у гості тай кров моя застигла на їх господарстві...

По хвилі.

— Як би до тої Канади не було морів, то я би їх у міх забрав тай би-м пішя з ними тудя йшов, аби їх занести далеко від цього поруганя. Я би ті моря берегами обходив...

Куми забули були за відпочинок, а тепер собі нагадали, борзо повставали і пішли.

II.

Рано.

Діти обідали на землі, обливали пазухи і шелестіли лижками. Коло них лежала мама марна, жовта і клала коліна під груди. По чорнім, нечесанім волосою сцливала мука і біль, а губи заціпили ся, аби не кричати. Діти з лижками в роті обертали ся до мами, дивили ся і знов обертали ся до миски.

— Семенку, ти вже наїв си?

— Вже, — відповів шестилітній хлопець.

— То озми віничок, покропи землю тай підмети хату. Мама не годна хильти си, бо дуже болит у середині. Не кури дуже.

— Уступіт си, бо через вас я не можу замітати.

Мама звела ся і поволікла ся на постіль.

— Семенку, а тепер файно вмий си і Катруся і Марія най си вмийот і побігни в збанок води начернути, але не впадь у керницю, не хильий си дуже...

— Семенку, піди та нарви огирків у решето, аби мама в горшку нақвасила, бо я вижу, шо буду слаба та не будете мати шо з хлібом їсти. Тай нарви хрону і вишневого листа. Та не сотай огирчине, але рви по-при саме билб...

— Семенку, здойми з грїдок сорочки, аби-м полатала, бо ходите чорні як ворони.

Семенко все бігав, усе робив, шо мама казала і раз-по-раз потручував молодші сестри і казав, шо дівки не знають нічого, лише їсти.

— Вони ше малі, Семенку, як віростут тай будут тобі сорочки прати.

— Я си найму тай там міні будут сорочки прати, я їх не потребую.

— Не тїш си, дитинко, службі, бо нераз будеш свої дни оплакувати.

— Адї, дьидя зросли у службі тай нічо їм не бракує.

— І ти зростеш у службі, аж шкіра буде пукати від того росту. Але ти, Семене, не балакай, але збирай си дьидеви нести обід. Він дес такий голодний, шо му си очи за тобов продивили.

— Я мусю дьидеву палицу брати, аби від псів обгонити си.

— А як загубиш тай буде дьидя нас обоє бити. Та не йди простоволосий, але озми хоть дьидів капелюх.

— Тот капелюх лиш на очи паде, шо не видко дороги.

— Вімий збанок тай сип борщу.

— Ви мене не вчіт кілько, бо я знаю.

— Семенку, а диви си, аби ті пси не покусали...

III.

Дриботів ногами по грубій верстві пороху і лишав за собою маленькі слїди, як білі квіти.

— Фіть, заки я зайду, то це сонце мене порьидно спарит. Але я собі заберу волося так як жовнїр тай буде минї лїпше йти.

Поклав обід на дорогу і збирав волосє на верх голови, аби приложити його капелюхом і виглядати як обстрижений жовнїр. Очи сьміяли ся, підскочив і покотив ся дальше. Та волося зпід широкого капелюха зсунуло ся на потилицю.

— Це пустий капелюх, най-но як я си найму та я тогди собі капелюшок...

Лише облизав ся. Пройшовши шмат дороги, він знов поставив обід на землю.

— Я змалюю собі велике колесо із шпичями.

Сїв насеред дороги в порох і обводив довкола себе палицею, потім рисував проміні в колесї. Далї зірвав ся, перескочив поза обід і побіг дуже зрадуваний.

До кождих воріт закрадав ся, зазирає, чи нема на подвірю мєса і аж тоді борзенько перебігав. З одного обїєстя вибіг пєс і пустив ся за ним. Семенко співорив, зверещав і сїв з обідом. Палиця також упала на дорогу.

Довгенько скулений сидів, чекав пса, аби кусав. Потім зважив ся подивити і побачив над собою чорного пса, що спокійно стояв коло него.

— На́, на́, ціган, на́ кулеші, але не кусай, бо болит дуже тай штроф твій газда буде платити. Та він тобі ноги поломит за той штроф.

Щипав з платка кулеші, метав псови по куснику і сьміяв ся, що він на воздусі хапає. Пес мав отворену морду і він собі рот отворив.

— А ти чий, шибенику, шо пси по дорогах годуєш, а в поле шо понесеш?

І якась жінка гупнула його в шию.

— А-як, ви ще бийте, як пес хотів мене роздерти!

— А ти чий, такий чемний?

— Я Івана Петрового, але мама мали дитину тай слабі, а я мусю нести обід, а мене пси кусають, а ви ще бете...

— Ой, як я тебе біла... Куди-ж ти несеш їсти?

— Дьидеви несу на лан коло ставу.

— Іди зо мнов, бідо, бо я також несу туди обід.

Пішли разом.

— А хто обід варив?

— Мама варила, бо я ще не вмю, а Марія і Катерина ше менші від мене.

— Та не слаба мама?

— Чому не слабі, так си кочьют по земли, так стогнут, шо аж! Але я за них робю...

— Ото ти робітник!

— Ви не знаєте тай говорите пусте. Ану запитайте си мами, який я розумний! Я оченаш знаю цілий...

Жінка засьміяла ся, а Семенко здвигнув плечима і замовк. За ним біг пес, а він ніби-то кидав йому кулеші і загулював іти за собою.

IV.

Три дні опісля.

Посеред хати сидів Семенко і сестри і корито з маленькою дитиною стояло. Коло них миска з зеленими, накришеними огірками і хліб. На постелі лежала їх мама, обложена зеленими, вербовими галузками. Над нею сипів рій мух.

— Понаїдайте си тай тихо сидїт, бо я понесу дитину до Василихи, аби поплекала. Дьидя казали, аби нести рано, в полудне і над вечір, а у вечір вони самі вже прийдут.

— Семенку, не переломи дитину.

— Я гадав, шо ви спали. Дьидя казали давати вам студеної води і булку їсти. Марія така чемна, то вона тоту булку уфатила і вкусила вже раз. Але я набив тай відоймив! Мете їсти?

— Не хочу.

— Дьидя зсукали ще сьвічку тай казали, шо як би-сте умирали, аби вам дати у руки і засьвітити. Коли я не знаю, коли давати.

Мама подивила ся великими, блискучими очима на сина. Безодня смутку, увесь жаль і безсильний страх зійшли ся разом в очах і разом сплодили дві білі сльози. Вони викотили ся на повіки і замерзли.

— Дьидя рано в хоромах також плакали, так головов до одвірка лупили. Заплакані взяли косу тай пішли.

Взяв дитину і вийшов...

— Семенку, аби-с не давав Катрусю і Марійку і Василика бити мачусі. Чуеш? Бо мачуха буде вас бити, від їди відгонити і білих сорочок не давати.

— Я не дам тай дьидеви буду казати.

— Не поможе нічо, синку мій наймиліший, дитинко моя найзолотіща! Як віростеш, аби-сте си межи собов дуже любили, дуже, дуже!... Аби-с помагав їм, аби-с не давав кривдити.

— Як я буду служити тай буду дужий, то я їх не дам, я буду до них шо неділі приходити.

— Семенку, аби-с просив дьидя, шо мама наказувала, аби вас любив...

— Їжте булку.

— Співай дитині, най не плаче.

Семенко хитав дитину, але співати не вмів. А мама обтерла долонею сухі губи і заспівала. У слабім, уриванім голосі виливала ся її душа і по тихоньки спадала межи діти і цілувала їх по головах. Слова тихі, невизначні говорили, шо кленові листочки розвіяли ся по пустім полю і ніхто їх позбирати не годен і ніколи вони не зазеленіють. Пісня намагала ся вийти з хати і полетіти в пусте поле за листочками...